

ИНКЛЮЗИВ ТАЪЛИМНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ ЖАРАЁНЛАРИ

*Рахимова Мухайё Акмаловна**Ўзбекистон Миллий университети, катта ўқитувчи**E-mail:moukhayyo75@bk.ru*

Аннотация. Ушбу мақолада алоҳида эҳтиёжга мухтож бўлган болалар таълими, яъни инклюзив таълимни ташкил қилиш, таълим бериш масалалари ва инклюзив таълим тизимининг ҳуқуқий-ижтимоий асослари юзасидан фикр юритилган.

Калит сўзлар: инклюзив, эҳтиёж, коррекцион, муаммо, тадқиқод, муҳит, таълим, интеграция, имконият, шароит.

Республикамизда алоҳида эҳтиёжли болалар билан коррекцион, уларни ҳар томонлама ривожлантирувчи ишларни олиб бориш, ижтимоий жамиятга эрта мослаштириш, имкониятларидан фойдаланиб ўз-ўзига хизмат қила оладиган қилиб вояга етказиш бугунги куннинг долзарб масалаларидан биридир. Бугунги кунда Республикамизда 87 та махсус мактаб ва мактаб-интернатлар мавжуд бўлиб, ушбу таълим муассасаларида имконияти чекланган болалар учун барча шарт-шароитлар мавжуд. Тадқиқодлар шуни кўрсатдики, айнан алоҳида эҳтиёжли болаларнинг соғлом муҳитда таълим-тарбия олмаётганликлари сабабли ижтимоий ҳаётимизга мослашишларида кўплаб қийинчиликлар ва муаммоларга дуч келмоқдалар.

Инклюзив таълим 1996 йилдан буён Ўзбекистон Республикасида ҳам давлат сиёсати даражасига кўтарилди, натижада кўплаб назарий ва амалий ишлар амалга оширилди. Ҳозирги кунда Республикамизда инклюзив таълимни тарғибот-ташвиқот қилиш, ушбу таълим шаклининг самарадорлигини ошириш, умумтаълим педагоглари методик ёрдам кўрсатиш ишлари Халқ таълими вазирлиги, Республика таълим маркази, нодавлат-нотижорат ва бошқа ташкилотлар томонидан амалга оширилмоқда.

БМТ томонидан 1948 йилда қабул қилинган “Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон Декларацияси”да “Таълим олиш ҳар бир инсонинг асосий ва ажралмас ҳуқуқи” эканлиги алоҳида эътироф этилган. Ногирон шахсларнинг ҳуқуқларини янада мустаҳкамлаш ва кафолатлаш мақсадида БМТ 1975 йилда “Ногирон шахслар ҳуқуқлари тўғрисида”ги Декларацияни қабул қилди. “Ногирон шахслар ҳуқуқлари тўғрисида”ги Декларациянинг мазмунидан шу нарсани тушиниш мумкинки, ногирон фуқаролар учун жамияг ҳаётида тўлиқ иштирок этиш кафолатланади.

Ўзбекистон Республикасининг “Ногиронларни ижтимоий ҳимоя қилиш

тўғрисида”ги Қонуни (1991 йил 18 ноябрь), “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” (1997 йил), “Таълим тўғрисида”ги Қонун (1997 йил), “Келажак авлод саломатлиги учун” Давлат дастурларида (2000 йил), Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Махкамасининг 2004-2009 йилларга мўлжалланган “Мақтаб таълимини ривожлантириш Давлат умуммиллий дастури” ҳақидаги Қарори, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Махкамасининг 1995 йил 18 ноябрда қабул қилган “Ўзбекистон Республикасининг ногиронларни реабилитация қилиш бўйича 1996-2000 йилларга мўлжалланган Давлат дастури”да соғлом авлод тарбиясига давлат аҳамиятига эга бўлган вазифа сифатида қараш лозимлиги кўрсатилган. Ўзбекистонда алоҳида ёрдамга муҳтож болаларни тўлақонли махсус таълимга жалб қилиш ва интеграция усулида таълим олиш 2001-2002 йилларда бирмунча фаоллашган. Бунга асос Халқ таълими вазирлиги, Республика таълим маркази, ЮНЕСКО, ЮНИСЕФ, “Оперейшен Мерси”, “Мерси Прожект” нодавлат халқаро ташкилотлар ва

Ўзбекистонда фаолият кўрсатувчи миллий ташкилотлари, жумладан “УМР”, “Зиё”, “Имкон”, “Хаёт”, “Умидворлик”, “Ёруғлик”, “Мурувват”(Самарканд), “Мезон”, “Меҳригиё”, “ШАНС”, “Нихол”, “Коррекцион педагогик Реабилитация маркази” кабилар билан ҳамкорликдаги лойиҳалар бўйича амалга ошириб келинган ишлар, чора-тадбирлардир.

2005 йилга келиб, инклюзив таълим тизимига бўлган давлат сиёсатининг эътибори янада кучайди. 2005 йилнинг 19 сентябрь куни ХТВнинг 234-сонли буйруғи билан «Имконияти чекланган болалалар ва ўсмирлар учун инклюзив таълим тўғрисида муваққат Низом»и тасдиқланди. Унга кўра, Республикамизда инклюзив таълим тизимининг қуйидаги ҳуқуқий-ижтимоий асослари яратилди:

- болани ижтимоий ҳаётга тайёрлашда ёши, жинси ирқи, миллатидан қатъий назар Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг моддасига асосан барча болалар умумтаълим жараёнига киритиш ва ижтимоий ҳаётга мослаштириш лозимлиги белгиланган;

- ҳар бир бола ўзининг қизиқиши қобилияти, ва эҳтиёжига кўра мос равишда билим олиши ҳуқуқига эга;

- таълим дастурини ишлаб чиқишда ва амалга оширишда ўзига хослик ва эҳтиёжларнинг турли-туманлигини назарда тутиш;

- ҳар бир бола тенгдошлар қатори билим олиш ҳуқуқига эга бўлиши;

- болани таълимга эмас, балки таълимни боланинг эҳтиёжига кўра ташкил этилиши;

- болани муҳтожлиги ва имкониятини эътиборга олган ҳолда таълим методини, ўқув режаларни ихчам бўлишини қўллаб-қувватлаш ҳамда баҳолаш;

- инклюзив таълим муаммони болада эмас, тизимда эканлигини аниқлайди, болага қулай шарт-шароит яратишни таъминлайди;

- болани шахсий эҳтиёжга қараб коррекцион-педагогик ва ижтимоий ёрдамни ташкил қилади ва хоказо.

Инклюзив таълимни жорий этилиши натижасида таълим муассасалари педагогларига янада юқорирок талаблар қўйилади. Чунки, инклюзив таълим педагоглари ҳар бир турдаги имконияти чекланган болаларни ўқитиш ва тарбиялашнинг махсус усулларини, болалар рухиятидаги ўзига хосликларни, имконияти чекланган болалар Коррекцион Давлат

таълим стандартларини ҳам мукамал билиши талаб этилади. Шунингдек, ўқитувчи нормал ривожланишдаги ҳамда алоҳида эҳтиёжли ўқувчилар ўртасида илик-дўстона, самимий муносабатлар

уйғота олиши, ота-оналар онгида инклюзив таълим хусусида ижобий ва тўлиқ тушунчаларни шакиллантира олиши ҳам зарур.

Хулоса қилиб айтганда, инклюзив синфларда ўқув тарбия жараёни ижобий муносабат ва эртага бугундан ҳам яхшироқ бўлишига ишонч бўлиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси «Ногиронлар ҳуқуқини ижтимоий ҳимоялаш тўғрисида»ги Қонун -1991 йил.

2. “Имконияти чекланган болалар ва ўсмирлар учун инклюзив таълим тўғрисида муваққат Низом”- ХТВ 234-сонли буйруғи-2005 йил 19 сентябрь.

3. Р.Шомахмудова “Инклюзив таълимнинг назарий ва амалий асослари”- Раззоков О.Ж- Тошкент-2007 йил.

4. Р.Шомахмудова, А.Бердиева “Жисмоний ривожланишида муаммолари бўлган болалар билан инклюзив ва махсус таълим тизимида олиб бориладиган коррекцион педагогик ишлар”- Раззоков О.Ж- Тошкент-2007 йил.

5. «Таълим ҳамма учун миллий дастурини жорий қилиш масалалари» мавзусидаги илмий-амалий конференция материаллари. Тошкент-ЮНЕСКО-2005 йил.

6. Рахимова, М. (2024). РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ БЫТОВОГО И ДИДАКТИЧЕСКОГО БИЛИНГВИЗМА. *Journal of new century innovations*, 51(1), 105-111.

7. M.A.Rakhimova (2024). Personality development in everyday and didactic conditions bilingualism. *Web of Teachers: Inderscience Research* 2(4), 31-36